

Nová kniha o Třeboňsku

D. Dykyjová: *Třeboňsko: Příroda a člověk v krajině pětileté ruže*. 1. vyd. Třeboň: ENKI o. p. s., 2000, 111 strán.

Fenomén krajiny predstavuje vďačný objekt štúdia prírodných i spoločenských vied. Je potešiteľné, že toto konštatovanie sa vzťahuje aj na geografiu, resp. jej jednotlivé disciplíny. Každý región je nositeľom originálneho kódu, ktorý sa v priebehu vývoja prírody a ľudskej spoločnosti nezmazateľne zapísal do jeho materiálnej a duchovnej podstaty. Prírodný časopriestor a artefakty – materiálne výsledky ľudskej aktivity sa tak stávajú rozhodujúcimi aspektmi identifikácie genia loci konkrétneho polygónu.

Monografia D. Dykyjovej sa pokúša zachytiť aj tieto aspekty. Objektom jej holistického prístupu k štúdiu vzťahu človek – krajina sa stala oblasť v širšom zázemí Třebone v južných Čechách, kde sa nápadne prelína dielo prírody s výsledkami ľudského myslenia.

Práca, pozostávajúca z 10. kapitol, sumarizuje výsledky autorkinho dlhoročného výskumu, doplnené o databázu získanú zo súdobých písomných a kartografických prameňov.

V prológu sa autorka zaoberá otázkami pôvodu heraldického znaku (päľstvej ruže), ktorý je spätý s vplyvnými rodmi Vítkovcov a Rožmberkovcov, ale napriek podrobnej analýze je proveniencia symbolu dodnes otázná. Na rozdiel od súkvetí vytesaných do kameňa, sprejáva divorastúca šípová ruža a jej ušľachtilejšie druhy človeka v třeboňskej krajine dodnes. Napriek tomu, že niekoľko storočí vzdorovala nepriateľom svojimi trňami, postupne mizne, spolu s ňou i poľné cesty, medze, remízky a neobhospodarované okraje lesov, ktoré nedokážu vzdorovať antropogénemu tlaku.

Deskripciu geologických a paleobotanických aspektov Třebonska dopĺňa bohatá mapová a obrazová príloha. Podobne sa D. Dykyjová venuje štúdiu vývoja rašelinísk, pričom rozoberá nielen

ich súčasný stav, ale aj perspektívy, a hlavné axiomy ochrany "Třeboňského blata". Krajinnú mozaiku tohto územia okrem mokraďových ekosystémov dopĺňa dedičstvo glaciálov – viate piesky vytvárajúce eolické formy reliéfu príbuzné pieskovým presypom na Borskej nížine.

Výskum genézy osídlenia študovaného územia, resp. vzniku Třebone, akcentuje význam fyzickogeografických pomerov, ktoré empiricky poznala praveká i stredoveká ekuména. A práve táto skutočnosť je jedným z činiteľov orientujúcich dielo D. Dykyjovej do nadštandardnej dimenzie vedecko-populárnej literatúry.

Človek od najstarších čias vplýval na krajinu – pretváral krajinnú štruktúru. Orientáciu v časopriestorových súvislostiach chovu rýb v kontexte antropogénnych zásahov do krajiny vo vrcholnom stredoveku okrem prehľadných plánov, obrázkov atď. uľahčuje podrobná autobiografia významných staviteľov juhočeských rybníkov. Rybníky však starú podobne ako človek. V 16. storočí ich bolo v Čechách viac ako 20 000. Tridsaťročná vojna, jozefínske reformy spojené s rušením kláštorov (čím sa znížil konzum sladko-vodných rýb), napoleonské vojny a ďalšie činitele spôsobili zánik mnohých prírodnotechnických systémov (nielen v južných Čechách). Našťastie, objavili sa aj pozitívne snahy.

Reflexiou odbornej erudície D. Dykyjovej je analýza dynamiky, ekologickej a krajinotvornej funkcie flóry a fauny litorálu, mokradí a lúk v šiestej kapitole.

Povrchový odtok je dominantným prvkom zabezpečujúcim výmenu hmoty a energie v krajine. Prírodné toky tejto oblasti sú reprezentované riekou Lužnica (predtým Lunsenica) a Nežárka, riekami Dračica, Stropnica a Kostěnický potok. Povrchový odtok v historických dobách dopĺňala sieť kanálov, stôk a umelých riek. Okrem ochrannej funkcie pred povodňami bolo úlohou umelých tokov napájať sústavu rybníkov, čím vznikol charakteristický systém zvýrazňujúci identitu tohto územia.

Třebonsko – to nie je iba krajina s rybníkmi. Významné sú napr. lesné spoločenstvá so spektrom lesohospodársky významných drevín. Mozaiku kultúrnej krajiny dopĺňa poľnohospodársky vyu-

žívaná pôda. A práve s ňou sú spojené meliorácie ohrozujúce stabilitu krajiny. Tieto aktivity sa prejavili hlavne druhej polovici 20. stor., avšak najmä zásluhou špecifických prírodných limitov nemala intenzifikácia poľnohospodárskej výroby zásadný vplyv na krajinnú štruktúru Třebonskej panvy.

Estetická a krajinotvorná funkcia rozptýlenej zelene je nepopierateľná. Menej známa je skutočnosť, že vybrané druhy drevín (najčastejšie duby) mali význam pri spevňovaní hrádzi rybníkov. Časť drevenej hmoty spolu s kameňom použil človek pri výstavbe obydlí. Pre prírodovedca sú inšpiratívne postrehy o regionálnej architektúre, stavebných hmotách a technológii výstavby objektov. Autorka hovorí, že "ľudová architektúra si zachovala spomienku na väzbu s prírodou a podobne ako ľudová pieseň bola prírodou inšpirovaná".

Kým predchádzajúce časti boli pokusom o sledovanie predhistorického a historického vývoja krajiny Třebonska, epilóg má tendenciu predikcie, spojenú s aktivitami v kontexte UNESCO, EÚ, príp. legislatívneho rámca v zmysle zákona ČNR č. 114/1992 Zb. o ochrane prírody a krajiny. Uvedené aspekty sú predpokladom efektívneho manažmentu krajiny v súlade so zásadami udržateľného rozvoja.

Kvalita obsahovej a formálnej stránky monografie D. Dykyjovej minimalizuje hľadanie potenciálnych pripomienok. Z pohľadu čitateľa nie je celkom zrejماً komplexnosť využitia databázy získanej z archeologických prameňov, resp. kartografických diel 18. až 20. storočia. Hlavným motívom tejto pripomienky je formulácia homogénnejšieho pohľadu na časopriestorové zmeny krajinnej štruktúry Třebonska. Ide však iba o úvahu metodického charakteru (prípúšťam možnosť diskusie), ktorá nemôže zastrieť autorkin erudovaný holistický prístup ku krajine.

Publikácia D. Dykyjovej je zdrojom cenných informácií a inšpirácie s možnosťou extrapolácie na vybrané regióny nášho územia. Z tohto dôvodu by nemala chýbať v zozname odborných prác zaoberajúcich sa otázkami genézy krajiny, krajinného obrazu, genia loci a pod.

Peter Chrastina